

Kulturna politika Karla Velikega in srednjeveška latinska književnost

Simon Malmenvall

Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska 4, SI-1000 Ljubljana
simon.malmenvall@teof.uni-lj.si

Razprava obravnava ključne značilnosti kulturne politike kralja in cesarja Karla Velikega (768–814), pri čemer se posveča zlasti idejnemu predpogojem latinske književne produkcije v obdobju t. i. karolinške renesanse od konca 8. do konca 9. stoletja. Avtor zagovarja stališče, da so takratni ustvarjalci latinske književnosti kot motivacijo za usklajevanje avtoritete klasičnega latinskega sloga s krščanskim svetovnim nazorom izoblikovali posebno predstavo o kontinuiteti rimskega sveta, ki jo je mogoče zaobjeti s pojmom »rimstva« (romanitas). Omenjena predstava o kontinuiteti je hkrati osmišljala celotno Karlovo stremljenje po vzpostavitvi novega (zahodno)rimskega imperija.

Ključne besede: Karel Veliki / srednji vek / latinska književnost / karolinška renesansa / krščanstvo / rimstvo

Pričujoča razprava poskuša odgovoriti na vprašanje, kako so ustvarjalci latinske književnosti pod vladavino Karla Velikega (768–814) spoštovanje avtoritete klasičnega latinskega sloga usklajevali s krščanskim svetovnim nazorom in prizadevanjem za vzpostavitev novega (zahodno)rimskega imperija. Rdeča nit odgovora na zastavljeno vprašanje se giblje okrog pojma »rimstva« ali »rimskega sveta« (*romanitas*), umeščene v kontekst obdobja t. i. karolinške renesanse – izobraženosti in umetnosti v Frankovskem cesarstvu od konca 8. do konca 9. stoletja. Izraz *književnost* v danem primeru zajema različne zvrsti besedil, ki bi jih bilo v skladu z novoveškim razumevanjem mogoče uvrščati med širše humanistične vsebine – poezijo, hagiografije, historiografska dela, slovnice ipd. Zaradi razmeroma dobre pokritosti s primarnimi viri in obilice znanstvene literature je v razpravo neposredno vključen le en primarni narativni oziroma književni vir, to je *Življenje cesarja Karla Velikega (Vita Karoli Magni imperatoris)* z začetka 9. stoletja. Izpovednost omenjene biografije se kaže zlasti glede Karlovega osebnega odnosa do kulture in književnosti, kakor ga posreduje njegov izobraženi sodobnik, dvorni veljak in biograf Einhard.

Zgodovinski kontekst

Karel Veliki se je rodil leta 742, leto zatem, ko je njegov oče Pipin Mali (752–768) skupaj s svojim bratom Karlomanom prevzel oblast nad Franki. Ta dogodek je mogoče šteti za začetek dobro stoletje trajajočega obdobja (do leta 876) vladavine rodbine Karolingov. Karel je bil za frankovskega kralja okronan leta 768, leta 774 je postal tudi kralj Langobardov, na božični dan leta 800 pa je dosegel svoj politični vrhunec, ko je v baziliki svetega Petra v Rimu iz rok papeža Leona III. (795–816) prejel cesarsko krono in se z njo sam okronal za rimskega cesarja – njegov uradni naziv je sledil starorimski etiketi in se glasil *imperator et augustus* (»cesar in vzvišenik«). S tem dejanjem je postal prvi rimski cesar na evropskem Zahodu oziroma obnovitelj nekdanje zahodnorimske države. V poznem obdobju Karlove vladavine je ozemlje pod njegovo oblastjo segalo od Atlantskega oceana do Baltskega morja in od severnega Jadrana do Pirenejev (Goldstein 7–11; Wickham 376–381; Barbero 5–11, 14–17).

Karel Veliki je pri ljudstvih, ki so mu bila podrejena, veljal za nosilca vrhovne posvetne oblasti. Kljub temu ni imel in ni želel imeti absolutne oblasti. Njegovo neposredno odločanje je bilo omejeno na tri dejavnosti: vrhovno poveljstvo nad vojsko, vrhovno sodno oblast in zaščito Cerkve. Nad sto upravnih, vojaških in cerkvenih odlokov, imenovanih kapitularji, ki jih je vladar izdajal v lastnem imenu, namreč ni spodkopavalo niti partikularnih pravnih običajev niti moči lokalnih in regionalnih voditeljev. Bistvo vladarjeve vloge se je kazalo v usklajevanju osebnih vezi med njim in plemstvom, temelječih na medsebojni zvestobi in povračilu za usluge. Karel je plemstvu podeljeval bodisi pristojnost nad gospodarskim upravljanjem obsežnih posesti, od koder je izhajala možnost njihovega bogatenja, bodisi pravnega in vojaškega nadzoroovanja določenih pokrajin v zameno za obrambo imperija in vsakoletno prinašanje daril.

Glavni namen Karlove kulturne politike je bilo izboljšanje izobrazbe pri duhovščini. S prenovljenim znanjem latinskega jezika in popravljenimi cerkvenimi besedili po zgledu tako starorimskih kot poznoantičnih krščanskih avtoritet je na eni strani želel omogočiti večjo doktrinarno jasnost, na drugi pa razmah sodobnega književnega ustvarjanja v latinskem jeziku, posvečenega proslavljanju novega krščanskega cesarstva. Kultura t. i. karolinške renesanse je vseskozi zasledovala normativno neločljivo vez med formalno izpiljenostjo kulturnih oblik – jezika, pisave, liturgije, arhitekture – in splošnim moralnim izboljšanjem (*correctio*) celotnega cesarstva. Karolinška renesansa je prinesla pomembno spremembo, ki je v naslednjih stoletjih vplivala na podobo srednjeveške kulture: šlo je za sodelovanje med dvorom, samostani in dvornimi šolami v okviru obli-

kovanja kulturnih smernic, ki so povzročile brisanje meja med posvetno in cerkveno intelektualno elito. Za Karla Velikega in njegove naslednike značilna naklonjenost do izobražencev je predvidevala njihovo neposredno vključevanje v mehanizme političnega odločanja. Pobude izobraženih mož so namreč veljale za upoštevanja vredne in so se odražale v sklepnih letnih cesarskih zborov, lokalnih in regionalnih cerkvenih zborov (koncilov) ter kapitularjev. Tovrstna javna prepoznavnost izobražencev, izhajajoča iz prepričanja o njihovi družbeni koristnosti, se je močno razlikovala tako od takratnega Bizantinskega cesarstva kot tudi poznejšega stanja na evropskem srednjeveškem Zahodu (Goldstein 12–26; Wickham 382–389, 413–416, 424–425; Barbero 94–95, 97–98, 114–115, 213–221, 229–241; McKitterick, *Charlemagne* 43–46; McKitterick, »Carolingian Renaissance« 151–152).

Instrumentalizacija antične latinščine in starorimske kulture

Karlova naklonjenost izobraževanju in izobražencem ni bila sama sebi namen, temveč je temeljila na želji po močnem imperiju, v katerem bi bila duhovščina (zlasti visoka) usposobljena za širjenje in obrambo krščanstva, plemstvo pa bi z dobrim poznavanjem svojih pravnih in upravnih pristojnosti cesarju pomagalo pri vladanju. Karolinško renesanso je od tod mogoče opredeliti kot vračanje k starim avtoritetam, pogojeno s praktičnimi potrebami v službi utrjevanja novega krščanskega cesarstva. Takratno kulturno politiko je odločilno zaznamovala ustanovitev dvorne »akademije« v mestu Aachen, ki je postalo kulturno središče frankovske države, kjer so se zbirali najboljši učenjaki iz različnih dežel (tudi izven meja cesarstva), da bi prepisovali stara dela in sestavljali nova, razpravljali o filozofskih in verskih vprašanjih ter poučevali vladarjeve in najbolj nadarjene plemiške sinove (Stipišič 85–88). Glavna naloga celotnega intelektualnega prizadevanja je bilo izboljšanje znanja latinskega jezika. To se je odražalo zlasti v povečanem številu novih latinskih slovničnih priročnikov – tu sta izstopala slovničarja Donat (4. stoletje) in Priscijan (5./6. stoletje) –, prenovi liturgičnih knjig ter razmahu prepisovanja, povzemanja in komentiranja del poznoantičnih krščanskih avtorjev. Karlovi kapitularji, ki so postavljali smernice za ustvarjanje normativne književne kulture, in spisi karolinških učenjakov, posvečeni (samo)refleksiji intelektualne dejavnosti, so vseskozi poudarjali absolutno vrednost poustvarjanja že znanega. Odnos karolinških učenjakov do izobraževanja in antične kulture je temeljil na povzemanju načel zahodnih cerkvenih očetov, predvsem svetega Avguština (4./5. stoletje) in svetega Gregorja Velikega (5./6. stoletje). Antična kultura je

zaradi svojih filozofskih in umetnostnih dosežkov po takratnih pragmatičnih načelih pomenila koristen vzor za vse, ki so bili vpeti v proces najvišjega (»akademskega«) izobraževanja. Tako antična kultura kot tudi izobrazba nasploh sta bili potemtakem podrejeni vrhovni avtoriteti teologije in posledično podvrženi selektivnemu branju, saj so bila za izobraževalni proces prepisovana, parafrazirana ali komentirana le tista dela, ki jih je bilo mogoče vsaj delno povezati s krščanskim naukom (Goldstein 21; McKitterick, *Frankish Kingdoms* 141–143). Kljub zvestemu spoštovanju književne tradicije je komentiranje bibličnih odlomkov in podajanje verskih resnic vendarle izkazovalo nov pristop. Uveljavljati so se začele jasne in jedrnate formulacije, ki niso sledile poznoantičnim alegoričnim in filozofsko zahtevnim interpretacijam, temveč dobesednim. Te so izhajale iz načela »manj je več« in temeljile na povzetkih z okleščeno simboliko, usmerjenih k zgodovinskim in moralnim vidikom posredovanega sporočila (Contreni 733–735).

Skrb za slovnično neoporečen jezik je odločilno prispevala k boljšemu poznavanju antične književne dediščine. Splošno sprejet ideal »popravljanja knjig« se je z uvedbo čitljive karolinške minuskule, ki je na območju zahodnega krščanstva v kodeksih in listinah prevladovala vse do 13. stoletja, posredno ohranil v številnih samostanskih prepisih starorimskih del. Ti prepisi so svoje »vstajenje« dočakali med 14. in 16. stoletjem, ko so italijanskim humanistom v njihovem sekularnem vračanju k starogrškim in starorimskim kulturnim virom služili kot najobsežnejša zaloga antičnih besedil, napisanih v latinščini, in obenem zgled pri tvorbi nove pisave (t. i. humanistike), ki je v želji po posnemanju domnevno starorimskega načina postala osnova za novoveško latinično pisavo. Pospešeno prepisovanje starih besedil se je v obdobju karolinške renesanse uveljavilo predvsem zaradi praktičnih prednosti karolinške minuskule, ki je bila razmeroma lahka tako za branje kot pisanje (Stipišić 85–88, 125–126; Goldstein 22–26; Wickham 415–417; Barbero 237–239). Pregledna in poenotena pisava je prispevala k bolj formalizirani tehnični usposobljenosti pisarjev in posledično porastu števila skriptorijev, brez katerih bi bilo prepisovanje in zbiranje rokopisov v kodekse skorajda nemogoče. Usposobljenost v prepisovanju starih besedil je istočasno zahtevala boljše znanje latinskih slovničnih pravil, zaradi česar se je pojavila potreba po prepisovanju in komentiranju slovničnih priročnikov (Ganz, »Book Production« 788–790, 794; McKitterick, »Carolingian Renaissance« 159).

Obnavljanje znanja latinskega jezika je dodatno spodbujala določena splošna družbena okoliščina. Govorjena latinščina večinskega romanskega prebivalstva nekdanje rimske Galije in severne Italije se je namreč v

zgodnjem srednjem veku vse bolj odmikala od antične latinščine, še bolj pa od starorimskih knjižnih standardov. To je ob pomanjkanju jezikovnega znanja pisarjev vplivalo na vse pogostejšo nerazumljivost zapisanega. Nekaj podobnega se je dogajalo tudi s pisavo, ki je zaradi odsotnosti splošnih pravil postajala vse bolj nečitljiva in odvisna od individualnega sloga posameznega pisarja. Brez dobrega razumevanja pravil latinskega jezika – to je jezika vere, kulture in politike ter posledično najočitnejšega odraza kontinuitete s starorimskih obdobjem – ni bilo mogoče doseči niti vsebinsko skladnih liturgičnih besedil in nasploh (verske) književnosti niti nedvoumnih pravnih in upravnih odlokov, predvsem pa ni bilo mogoče, da bi (zlasti visoka) duhovščina širšim ljudskim množicam ustrezno posredovala verske resnice, razlagala pomen liturgičnih dejanj in bibličnih odlomkov. Skrb za urejenost latinskega jezika v Karlovem času je po drugi strani še poglobljala razliko med vsakdanjimi govori romanskega prebivalstva in posebnim jezikovnim registrom družbeno normativne kulture. Vzpostavljati se je začelo stanje t. i. diglosije, to je stanje, ko se v določenem družbenem okolju pojavita dva po funkciji in razvoju ločena, a po izvoru sorodna jezika, ki delujeta kot dve hierarhični stopnji enega in istega jezika. Drugačni pogoji so vladali v večinsko germanskih okoljih, kjer je bilo namesto diglosije prisotno dvojezičje – dva jezika (knjižni latinski in germanska narečja) sta bila drug drugemu tuja, njuna raba pa je bila enako kot v primeru diglosije odvisna od različnih kulturnih funkcij. Napredujoče jezikovno razslojevanje pri govorcih istega ljudskega jezika je na pragmatičen način razrešil niz prenovitvenih cerkvenih zborov, ki so leta 813 potekali v Toursu, Reimsu, Arlesu in Mainzu. Sklenjeno je bilo, naj bo duhovščina s pomočjo že delujoče mreže šol zavezana učenju knjižne latinščine, a naj v pridigah in ostalih javnih nastopih vselej govori v jeziku tiste večine ljudi (Romanov ali Germanov), ki jo naslavlja. Latinščina je tako koristila tistim, ki so obiskovali šolske ustanove in se gibali v krogu izobražencev, da bi jo lahko rabili kot orodje pravoverne učenosti (Banniard 695, 697–701, 703–705; Contreni 725–726; Ziolkovski 505–509, 511–513, 524, 526; Goldstein 20–23; Wickham 413–414; McKitterick, *Charlemagne* 307; McKitterick, *Frankish Kingdoms* 141–142; McKitterick, »Carolingian Renaissance« 154).

Dejstvo, da je bila latinščina simbol politične sfere in družbeno normativnih del, med drugim podpira pojmovna sprememba v *Analih frankovskega kraljestva* (*Annales regni Francorum*) za obdobje med letoma 741 in 801. Omenjeni anali, ki so bili v prvem ali drugem desetletju 9. stoletja podvrženi novi redakciji, popisujejo politično-diplomatsko zgodovino karolinške države, zlasti dogajanje na dvoru. V njih so bile takrat sodobne (značilno srednjeveške) formulacije in slovnične zgradbe zamenjane s kla-

sičnim latinskim načinom izražanja. Poleg tega je bilo več pozornosti namenjeno osebi Karla Velikega in legitimnosti vladanja karolinške dinastije nad različnimi ljudstvi – interpretativna perspektiva se je od vojaške moči ljudstva Frankov premaknila k moči cesarja, ki po »božji previdnosti«¹ krščanske dežele združuje v eno večetnično cesarstvo oziroma novi krščanski (zahodno)rimski imperij, katerega poglobitveno kulturno sredstvo je po klasičnih zgledih prečiščena latinščina (McKitterick, *Charlemagne* 28–31; Garipzanov 288–289).

Karlova *correctio*

Ko je Karel Veliki v osemdesetih letih 8. stoletja začel v Aachen vabiti najboljše učenjake iz celotnega evropskega Zahoda – Galije, Hispanije, Italije, Anglije, germanskih ozemelj na vzhodu frankovske države –, je imel poleg prečiščenega latinskega jezika v mislih še nekaj, kar je bilo v njegovih očeh neposredno povezano s smislom obstoja lastne vladarske avtoritete. Šlo je za družbeni projekt krepitve pobožnosti in ponotrnanja krščanskih življenjskih idealov v celotni karolinški državi, ki je bil zaobjet s pojmom *correctio* (»popravljanje«, »izboljševanje«). Za uresničevanje omenjenega »popravljanja«² je bil odgovoren kralj oziroma cesar sam, med drugim preko samostojnega postavljanja škofov (McKitterick, *Charlemagne* 300–303). Na dvoru delujoči učenjaki so veljali za pronicljive sestavljavce različnih besedil – od teoloških razprav do upravnih listin –, ki so bila sestavni del ciljev vladarjeve kulturne politike. Vzporedno z osvajanji si je namreč Karel prizadeval za poenotenje različnih pokrajin na podlagi verske identitete in zavesti o cesarjevi obrambi Cerkve. Ta naj bi kot osrednji družbeni referenčni okvir omogočala nadaljnji obstoj cesarstva, katerega glavni namen je bilo združevanje zahodnih kristjanov oziroma pripadnikov »rimske«³ Cerkve. V tem oziru ni bilo nič nenavadnega, da so se tako Karel Veliki kot njegovi dvorni učenjaki ukvarjali z verskimi vprašanji in da so intelektualni vrh aachenskega dvora sestavljali duhovniki, pogosto iz vrst menihov. Versko-moralna *correctio* se ni nanašala zgolj na gradnjo cerkva, ustanavljanje samostanov in urejanje liturgije, temveč se je kot vladarjeva osebna pobuda začela pri njem samem in članih njegovega dvora. Z natančno določitvijo postnih dni na dvoru, obiskovanjem maš, s poslušanjem povabljenih učenjakov, gmotnim podpiranjem papeža in rimske bazilike svetega Petra, z izrekanjem pridig, ki je veljalo za posebej častno vladarjevo opravilo, s sklicevanjem cerkvenih zborov in postavljanjem škofov je želel cesar poudarjati različne vidike svoje umeščenosti v zgledni krščanski način življenja. Šlo je za izraz Karlove osebne predanosti pri

ščenju Cerkve kot temeljnega načina priznavanja družbene koristnosti njenih dostojanstvenikov v smeri ideala krščanskega cesarstva, ki je predvideval skladnost med posvetnimi in cerkvenimi avtoritetami (Wickham 407–411, 414, 416–417).

Tovrstne predstave sta na najvišji ravni utemeljevala dva »programska« kapitularka Karla Velikega: *Epistola de litteris colendis* iz leta 784 in *Admonitio generalis* iz leta 789. Obe besedili obuditev izobraževalne in književne dejavnosti umeščata v širši kontekst posebnega krščanskega družbenega poslanstva, ki je osmišljaj obstoj karolinške države. V ta kontekst je spadala tudi skrb za moralno ustrezno obnašanje klerikov in spoštovanje meniških pravil. Rdečo nit obeh kapitulark predstavlja izpostavitve stališča, da je dobro znanje predpogoj dobrih dejanj, saj naj bi bilo brez urejenega latinskega jezika in poučenosti v nauku Cerkve nemogoče razumeti način življenja, ki ga preko zapisane besede določa krščanstvo. Pomanjkanje izobrazbe je nadalje pomenilo oviro za utrjevanje vere med ljudstvom, ki je bilo odvisno od kakovosti pridig. Prepričanje o praktični vrednosti izobraževanja in selektivno obujanje antike se med drugim odraža v navodilu, namenjenem tako nizki kot visoki duhovščini, v skladu s katerim je moral vsak duhovnik poskrbeti, da je bil krstni boter zmožen razumeti in na pamet izreči vsaj dve bistveni krščanski molitvi, to je *Očenaš* in *Nicejsko-carigrajsko veroizpoved*, brez česar krst ni smel biti opravljen (Contreni 709–712, 715, 725; McKitterick, *Charlemagne* 307–311; Barbero 219–221, 227; McKitterick, *Frankish Kingdoms* 145–146).

Shema šolskih ustanov, organiziranih nosilk projekta »popravljanja«, je bila v času Karlove vladavine trojna. Na najnižjo raven so bile uvrščene krajevne župnijske šole, ki so nadarjenim dečkom iz okolice župnijske cerkve pod vodstvom izbranega duhovnika nudile večšine branja, pisanja, osnov latinske slovnice, računanja in cerkvenega petja. Nad njimi so se vzpenjale katedralne in samostanske šole, ki so veljale za ustanove visokega izobraževanja. Najvišjo raven pa je zasedala dvorna šola v Aachnu, v kateri so poučevali najboljši učitelji iz celotnega evropskega Zahoda. Njene gojence so pripravljali bodisi na posvetno bodisi cerkveno kariero. V samostanskih in katedralnih šolah ter na aachenskem dvoru je proces visokega izobraževanja potekal po poznoantičnem sistemu »sedmih svobodnih umetnosti« (*septem artes liberales*), ki so se ravno v Karlovem času jasno razdelile na »trojico« (*trivium*) in »četverico« (*quadrivium*). Omenjeni sistem je postal osnova za poznejše srednjeveške univerze. V »trivium« so bile vključene gramatika, retorika in dialektika oziroma filozofija, v »kvadrivium« pa aritmetika, geometrija, astronomija in glasba. »Sedem umetnosti« je v obdobju karolinške renesanse kot vrhunec razumskih izvajanj in hkrati zaključek izobraževanja tistih, ki so bili zmožni vztrajati do konca,

»kronala« teologija (Goldstein 24; Contreni 712–715, 726–739; Barbero 233–234; McKitterick, *Frankish Kingdoms* 146–50).

Stari zgledi v novem središču

Karolinški učenjaki so po zgledu cerkvenih očetov – predvsem Avguština oziroma njegovega dela *De doctrina Christiana* – spodbujali poznavanje učenosti svojih rimskih in grških predhodnikov, zlasti filozofije, ki so jo razumeli kot orodje za boljše razumevanje Biblije in uspešno obrambo lastnega nauka pred heretičnimi gibanji. Omenjeno stališče je med drugim zagovarjal Alkuin iz Yorka, vodilni intelektualec na Karlovem dvoru, ki se je naslanjal na različne avtoritete iz predhodnih obdobij: denimo bibličnega eksegeta in historiografa Bedo Častitljivega z začetka 8. stoletja ter Kasiodorjevo razpravo o odnosu med božjim razodetjem in človeškim razumom z naslovom *Institutiones Divinarum et humanarum lectionum* iz sredine 6. stoletja. Posvetnih »sedem umetnosti« je Alkuin primerjal s stebri, ki se stegujejo k »vrhuncu« spoznanja, zajetem v *Svetem Pismu*, in podpirajo stavbo vere (Contreni 726–727). Karolinška naklonjenost do posvetnih ved in poganskih del je tako pomenila »dvojno vračanje« v preteklost – k samim poganskim virom in hkrati priporočilom cerkvenih očetov.

Razcvet izobraževanja v karolinškem obdobju je okrepil tudi upoštevanje antičnih naravoslovnih avtoritet, med katerimi je izstopal Plinij Starejši, in naravoslovnega znanja, kjer je izstopalo zanimanje za astronomijo. Znamenita Plinijeva *Historia Naturalis*, temeljna opora vsega nadaljnjega srednjeveškega znanja o naravi, je bila v dvajsetih letih 9. stoletja podvržena predelavi, ki je črpala iz komentarjev Bede Častitljivega in Alkuina. Zanimanje za astronomijo je bilo v prvi vrsti posledica potrebe po dolgoročnem določanju datumov velike noči in s tem ostalih premakljivih cerkvenih praznikov. V tem oziru so se antični dosežki izkazali za dobro sredstvo v službi sodobnim praktičnim potrebam, močno drugačnim od prioritet časa, v katerem je živel Plinij Starejši (Hartmann 97).

Središče izobraževalnega poleta in naklonjenosti do starorimske književnosti v širokem pomenu – zlasti pesništva, historiografije in slovnice – je bila Karlova rezidenca v Aachnu. Tamkajšnja intelektualna elita je bila podkovana v različnih intelektualnih veščinah, kot denimo pesništvu, retoriki, gramatiki, astronomiji, filozofiji in teologiji. Omenjeno središče je pri tem odigralo dvojno vlogo: na eni strani je pomenilo prostor šolanja sinov plemiške elite in prostor intenzivne pisne produkcije; na drugi pa je bilo izhodišče, od koder so se posebej zaslužni učenjaki na vladarjev ukaz odpravili službovat v druge kraje karolinškega imperija, najpogosteje

kot opatje, ki jim je bila poverjena organizacija samostanskih in katedralnih šol. Kulturni pomen aachenskega dvora se je nahajal tako v zagotavljanju dobrih pogojev za izobraževanje in književno produkcijo kot tudi v tem, da je predstavljal izhodišče za vpeljevanje novih jezikovnih in verskih norm v karolinško družbo. Samostani so bili namreč ključni za vzpostavljanje razvejane izobraževalne mreže, nujno potrebne za intenzivno prepisovanje kodeksov in njihov pretok po celotnem cesarstvu. To je omogočalo uveljavljanje tako književnega kanona kot tudi jezikovnih idealov, ki so v kontekstu spodbujanja soodvisnosti med izpiljenim jezikom in pravovernostjo vodili do prenovljenih liturgičnih obrazcev. Aachenska »akademija« in samostanske šole so pripomogle tudi k izoblikovanju kroga medsebojno povezanih izobražencev. Družila jih je zavest o podobni intelektualni formaciji, ki so je bili deležni bodisi na dvoru bodisi v najuglednejših samostanih, kot na primer v Fuldi, Saint Denisu, Sankt Gallnu, Toursu ali Corbieju.

Za nosilce karolinške renesanse je mogoče šteti naslednje štiri osebnosti: Alkuina iz Yorka, Hrabana Mavra, Einharda in Teodulfa iz Orleansa. Alkuin – teolog in pesnik, utemeljitelj srednjeveških slovničnih in filozofskih priročnikov v obliki dialoga – je bil učenec Bede Častitljivega in pred prihodom v Aachen predstojnik samostanske šole v Yorku. Zatem je deloval kot priljubljen Karlov občasni učitelj in sogovornik v razpravah. Svojo kariero je zaključil kot opat samostana svetega Martina v Toursu, ki je v 9. stoletju veljal za enega izmed najuglednejših evropskih samostanov. Hraban Maver – po rodu German, po Karlovi smrti opat samostana v Fuldi, naposled škof v Mainzu – je bil avtor skozi vsa nadaljnja srednjeveška stoletja cenjenega spisa o načelih izobraževanja duhovščine, ki je predstavljal prilagojeno različico Avguštinovega dela *De doctrina Christiana*. Poleg tega je uredil enciklopedični priročnik *De universo* o ustroju narave in vesolja, ki ga je prilagodil po vzoru *Etimologij* Izidorja Seviljskega. Einhard, prav tako German, je bil prijatelj Karla Velikega, dvorni učitelj njegovih sinov in pozneje sinov Karlovega naslednika Ludvika Pobožnega. Zadnje obdobje življenja je preživel kot opat različnih samostanov. Za razliko od večine svojih visoko izobraženih sodobnikov je zagovarjal stališče, da antične književne dediščine ni mogoče dojemati zgolj kot koristnega orodja za utrjevanje in širjenje pravovernosti. Prepričan je bil namreč, da niti občudovanje poganske učenosti kot take niti posnemanje antičnih jezikovnih vzorcev izven konteksta verske rabe ne more ogroziti čistosti krščanskega oznanila. Življenje na dvoru, prijateljstvo s cesarjem, znanstva z velikim številom vplivnežev in neposredna seznanjenost s političnimi odločitvami so ga spodbudile, da je po cesarjevi smrti v dvajsetih letih 9. stoletja sestavil njegovo biografijo (*Vita Karoli Magni imperatoris*), katere cilj je bilo

slavljenje nedavne preteklosti in graja drobljenja karolinškega cesarstva. V skladu z merili sodobne historiografije predstavlja Einhardova biografija informativno neprecenljiv in jezikovno najbolj izpiljen spomenik celotne karolinške renesanse. S tem v naslednjih stoletjih intenzivno prepisovanim delom je prispeval k obnovitvi takrat že pozabljenega antičnega žanra biografije, ki je v zahodni srednjeveški kulturi veljala za posvetno ustrezni-
co nad vse priljubljenim hagiografijam. Teodulf – škof Orleansa, po rodu Vizigot iz Hispanije, izurjen v prevajanju verskih besedil iz latinščine in grščine – se je uveljavil kot teolog in spodbujevalec Karlovega varovanja »rimske« pravovernosti. V tem oziru so znani njegovi spisi proti bizantinskemu odnosu do svetih podob in hispanski hereziji adopcionizma ter zagovarjanje teze o izvoru Svetega Duha iz Očeta in Sina hkrati (Goldstein 22–23; Čoralic 28–30; Wickham 411, 415; McKitterick, *Charlemagne* 7–11, 43–46; Guzman 703; Contreni 710–711, 713, 721; Hartmann 90–93; Barbero 215–219; McKitterick, *Frankish Kingdoms* 143, 151–152, 160–162, 164–165; McKitterick, »Carolingian Renaissance« 153).

Književni področji, ki sta v Karlovem času uživali največ pozornosti, sta bili historiografija in pesništvo. Izstopali sta tako po količini prepisov starorimskih stvaritev kot po številu na novo ustvarjenih del. Rimsko historiografijo so v takratnih karolinških prepisih zastopali predvsem Julij Cezar, Gaj Salustij in Gaj Svetonij. Med novo historiografsko produkcijo so se po vsebinskem obsegu in številu poznejših prepisov uveljavila tri poglobljena dela: Einhardova *Vita Karoli Magni imperatoris*, uradni državni anali *Annales regni Francorum* in *Historia Langobardorum* Pavla Diakona. Historiografska dela so služila dvojnemu namenu: prvič, obnavljanju starorimske dovtornosti za popisovanje preteklosti in starodavnega prepričanja, da je zgodovina vir zglede in svaril za bodoče generacije; drugič, poudarjanju pomembnosti cvetočega (zahodnega) krščanskega imperija in nasploh opravičevanju aktualnih političnih ciljev. Rimsko pesništvo so v največji meri posredovali prepisi Vergilovih, Horacijevih in Lukrecijevih del. Med novo pesniško produkcijo so se znašle tematsko in oblikovno raznolike pesmi, segajoče od satiričnih prikazov učenjakov na Karlovem dvoru do žalostink in slavnih pesmi. Prevladovala so razlage bibličnih odlomkov in poduki o krepostih. Posebno stvaritev na meji med pesništvom in historiografijo je predstavljala epska pesnitev *De Karolo rege et Leone papa*, posvečena prikazu srečanja Karla Velikega s papežem Leonom III. v Paderbornu leta 799. Ravno na področju pesništva je karolinška kultura na prehodu iz 8. v 9. stoletje doživela največjo oblikovno izpiljenost, pri čemer je želela posnemati predvsem rimskega pesnika Vergila. V tem okviru se je uveljavilo nemajhno število ustvarjalcev, kot denimo Pavel Diakon, Pavlin Oglejski, Alkuin, Teodulf iz Orleansa in

Hraban Maver. Pesništvo je svojo priljubljenost vzdrževalo tudi zaradi usmerjenosti v praktične namene, saj je bil verzni izraz splošno razširjeno sredstvo za posredovanje znanja v šolskih ustanovah, ki je omogočalo razmeroma hitro pomnjenje, obenem pa je učence vseskozi ohranjalo v stiku s književnimi postopki, ki jih zato ni bilo potrebno posebej spoznavati. Obsežna pesniška produkcija je za sodobne medievaliste in literarne zgodovinarje zanimiva predvsem z vidika odnosa do učenosti in antične kulture, saj se prav v poučnih pesmih, ki slavijo posvetno učenost in njeno tesno povezanost z verskim življenjem, nahaja največji delež takratnih stališč o smislu karolinške renesanse – veliko večji kot v kapitularjih *Admonitio generalis* in *Epistola de litteris colendis*. Tovrstna stališča se zgoščajo v prepričanju o posvečenosti književnosti za »vojake Cerkve«, to je zlasti visoko duhovščino, torej za tiste, ki naj bi ljudi vodili proti »večnemu življenju« (Contreni 751–756; Ganz, »Book Production« 801–803; Barbero 235–236; McKitterick, *Frankish Kingdoms* 150, 152, 159; McKitterick, »Carolingian Renaissance« 159–163).

Einhardov »rimski« Karel

Življenje cesarja Karla Velikega je književni spomenik karolinške dobe, ki omogoča prvovrsten vpogled v takratno razumevanje starorimske dediščine. Omenjeno tematiko skozi svoje do danes edino v celoti ohranjeno in obenem jezikovno najboljše delo osvetljuje Karlov prijatelj Einhard. Karla Velikega prikazuje kot obnovitelja (zahodno)rimskega cesarstva, ki se je preoblikovalo v krščansko državo. Dejstva za Karlovo biografijo je črpal iz treh skupin virov: iz lastne izkušnje življenja s cesarjem, državnih analov *Annales regni Francorum* in številnih pisem, listin ter kapitularjev, ohranjenih v dvorni pisarni. Njegova biografija želi nadaljevati antično zgodovinopisno smer, posvečeno *historiji*, to je novejši in politično aktualni zgodovini, predstavljeni in ovrednoteni z očmi pisca, ki je bil navadno sodobnik ali celo pričevalec obravnavanih dogodkov. Kot jezikovni in kompozicijski vzorec je Einhardu služila zbirka dvanajstih biografij rimskih cesarjev iz 1. stoletja z naslovom *De vita Caesarum*, ki jo je sredi 2. stoletja sestavil Svetonij, tajnik cesarja Hadrijana. Podobno kot je bil Svetonij dobro seznanjen z življenjem rimskega dvora, se je želel tudi Einhard proslaviti kot verodostojni opazovalec Karlove osebnosti, njegovih odločitev in političnih razmer v frankovski državi. S tem, ko si je za očitni vzorec izbral Svetonijevih dvanajst cesarskih biografij, je Karla Velikega posredno razglasil za enega izmed rimskih cesarjev oziroma nekakšnega trinajstega cesarja, ki mu je v primerjavi s prejšnjimi dvanajstimi

posvečena daleč najdaljša biografija – svoje poganske »predhodnike«, nosilce istega vladarskega naslova (*imperator et augustus*), naj bi namreč presegel kot veličastni vojskovodja, ustanovitelj novega rimskega imperija in združevalec krščanske pravovernosti z antično kulturo. Zgledovanje po Svetoniju se na zunanji ravni kaže v rabi njegovega besedišča in stavčnih zvez, ki ustvarjajo jasen in zgoščen način izražanja, na notranji ravni pa v prevzemu tridelne tematske strukture, ki se najprej posveča političnim in kulturnim dosežkom cesarjeve vladavine, nato življenju na dvoru, nazadnje pa vladarjevim osebnim lastnostim, tako značajskim kot tudi telesnim. Pomembno značilnost Einhardovega dela, ki prav tako odraža zgledovanje po Svetoniju, tvori prednost tematsko zaokroženih enot pred strogo kronološko razporeditvijo – ta prihaja do izraza le znotraj vsakega posameznega tematskega sklopa. Kljub podobnostim pa se Einhard od Svetonija oddaljuje v dvojem: prvič, ne posreduje na govoricah temelječih zabavnih zgodb iz življenja dvora; drugič, svoje delo podreja cilju slavljenja Karla Velikega, ki ga skozi spominjanje preteklih uspehov karolinške države in opozarjanje pred njenim drobljenjem želi predstaviti kot vzornega vladarja, iz čigar trdne volje in pobožnosti naj njegovi nasledniki črpajo svoj navdih. Med vsemi Svetonijevimi dvanajstimi cesarji je Einhardova podoba Karla Velikega najbolj sorodna podobi Avgusta, obnovitelja rimske države in prvega rimskega cesarja. Vez med ustanoviteljem antičnega rimskega imperija in novim krščanskim cesarjem pri tem ni naključna, saj ju med drugim, sledeč Einhardu, družijo sodelovanje z učenjaki, ki prebivajo na cesarskem dvoru, zvestoba verskim predpisom in osebna navada spanja po kosilu (McKitterick, *Charlemagne* 15–16; Berschin 612–613; Ray 643; Ganz, »Einhard's Charlemagne« 38–40, 42–43, 45–46, 49). Poleg od Svetonija prevzetega jezika in narativne strukture se je Karlov biograf oprl še na drugo antično avtoriteto, to je Cicera. Zvesto je namreč sledil njegovim navodilom iz govorniških razprav *Orator* in *De oratore*, ki od posredovalca urejene zgodovinske pripovedi zahteva kronološko razvrstitev, zemljepisno umestitev, jasno predstavitev dogodkov in dejanj, navedbo vzrokov in posledic ter biografske podatke o prikazanih osebah. Cicero je upošteval tudi pri sestavljanju Karlu namenjenih panegiričnih formulacij, saj tovrstnih vzorcev pri Svetoniju, katerega namen ni bilo slavljenje cesarjev, ni mogel najti. Kakor je Cicero pri prikazovanju znamenitih osebnosti prepoznaval vrednost poudarjanja njihove telesne moči, materialnega bogastva, pravičnosti, zvestobe, usmiljenja in pogoja, tako je Einhard v svojo cesarsko biografijo vse naštetu tudi umestil (McKitterick, *Charlemagne* 10, 15–16).

Za še nazornejšo predstavo o Einhardovem odnosu do starorimskih zgledov zadostujeta dva primera. Prvi primer se nahaja na začetku ce-

sarske biografije in vsebuje klišejsko srednjeveško formulacijo o nezadostnem znanju latinščine in »barbarskem« poreklu pisca, kjer je kot zgled pravilne rabe latinskega jezika naveden Cicero (Einhardus 48). Ob njegovi omembi se je Einhard odločil, da posreduje tudi Cicerove besede iz filozofske razprave *Tusculanae disputationes*, ki se glasijo sledeče: »Človek, ki zapisuje svoje misli, a jih ne zna niti razporediti niti pojasniti niti vzbuditi zanimanja pri bralcu, nesmotrno zlorablja tako čas kot tudi besede.« (52) Drugi primer pa se nanaša na Karlove osebnostne lastnosti, med katerimi Einhard izpostavlja zgovornost, bogat besedni zaklad in zelo dobro znanje latinščine, ki naj bi jo obvladal enako kot lastni materni germanski govor. Karel naj bi bil v stalnem stiku z razpravami dvornih učenjakov – ne le kot poslušalec, temveč tudi udeleženec – in naj bi poleg učenja dialektike, retorike in astronomije pri Alkuinu večkrat zahajal h gramatiku Petru iz Pise, da bi tako utrdil izurjenost v latinskem jeziku (Einhardus 90; Hartmann 90; Barbero 213–215). Tovrstno dojemanje »rimstva« kakor v prvem primeru zadeva avtoriteto latinskega jezika in izobrazbenosti, vendar s to razliko, da se tokrat povezuje s cesarjevo osebno udeleženo v kulturnem življenju dvora, kar avtoriteti jezika in izobrazbenosti podeljuje še večji pomen. Karlova učenosti naklonjena drža je nadalje neločljivo povezana s še nekaterimi ostalimi prvini: z njegovo vernostjo oziroma željo po bolj poglobljenem razumevanju verskega in moralnega nauka, s prijateljskim odnosom do papeža Hadrijana I. (772–795), pobožnostjo do svetega Petra – kar so dokazovala romanja v papeško prestolnico in bogato obdarovanje Petrove bazilike – in branjem najljubšega dela, to je Avguštinovega *De Civitate Dei*, ki predstavlja krščansko vizijo svetovne zgodovine (McKitterick, *Charlemagne* 9; Ganz, »Einhard's Charlemagne« 43–44).

Obnovljeno (zahodno)rimsko cesarstvo

Razumevanje rimske dediščine in navezanosti rodbine Karolingov na mesto Rim je bilo v znatno večji meri odvisno od političnega prestiža, ki ga je prinašala krščanska vera, kakor od nostalgičnega spominjanja starorimskega cesarstva. Če je utemeljevanje legitimnosti vladanja starorimskih cesarjev nad »vesoljnim« oziroma Rimljanom znanim svetom izhajalo iz njihovih vojaških uspehov, urejenosti pravnega sistema in prepričanja o kulturni večvrednosti, je bilo za Karlovo novo rimsko cesarstvo ključno sklicevanje na avtoriteto Boga, v katerega imenu naj bi cesar kot njegov zemeljski namestnik izvajal vrhovno oblast nad vsemi ozemlji, poseljenimi s krščanskim prebivalstvom, in podpiral misijonarsko dejavnost med

poganskimi ljudstvi. Prvenstvo etnične okvire presejajoče krščanske identitete se je od konca 8. stoletja naprej očitno odražalo v kapitularjih in pismih učenjakov, v katerih je namesto omenjanja posameznih etničnih skupin ali plemen naraščala raba besedne zveze »krščansko ljudstvo« oziroma *populus Christianus*. Cesar je namreč na zemlji pomenil to, kar naj bi pomenil en Bog v nebesih. Šlo je za stališče, da je vladar vseh pravovernih kristjanov po zgledu obstoja edine prave vere en sam, in sicer kot zemeljski odsvit Boga (Garipzanov 282–283, 286–288). Kot središče zahodnega krščanstva se je mesto Rim sklicevalo na posebno moralno, finančno in vojaško zaščito karolinškega cesarja. Papeštvo se je namreč že pred Karlom Velikim politično vse bolj povezovalo z vse močnejšimi Franki. Ti so svoj duhovni ugled dosegli že ob koncu 5. stoletja, ko so kot edini izmed takratnih germanskih osvajalskih ljudstev sprejeli krščanstvo v njegovi pravoverni in ne arijanski obliki. Rimski škofje so jim zlasti od sredine 8. stoletja naprej pripisovali vlogo močnega in geografsko blizkega političnega zaveznika, ki se je pri obrambi »čistega« nauka in vzdrževanju učinkovite oblasti izkazal za zanesljivejšega od geografsko bolj oddaljenega in zaradi ikonoklastičnega spora notranje močno oslabljenega Bizanca, sicer tradicionalnega varuha pravovernosti. Rim je nadalje predstavljal simbolni prostor legitimacije cesarjeve oblasti. Čeprav ni spadal v okvir karolinške države, je veljal za simbolni prostor, po katerega zaslugi se je lahko Karel Veliki skupaj s svojimi potomci štel za cesarja pravovernega krščanskega sveta oziroma obnovljenega (zahodno)rimskega imperija. Poleg simbolno pomenljivega kronanja in maziljenja je Karel istega leta dosegel prav tako pomembno zunanjepolitično potrditev svoje namere po zlitju posvetnih in verskih pristojnosti. Leta 800 mu je namreč jeruzalemski patriarh izročil ključ »svetega« mesta Jeruzalema in podelil naslov zaščitnika božjega groba, Sionskega griča in Kalvarije, kar je dve leti pozneje potrdil tudi bagdaski kalif Harun al Rašid (Wickham 419–420; Barbero 14–17, 75; Garipzanov 39–40; McKitterick, *Charlemagne* 371; Becher 43, 45). V tem oziru je zanimiva predstava o Bizancu, ki ga Karlov biograf Einhard ne umešča v kontekst »rimstva« oziroma »rimskega sveta« (*romanita*). Prebivalci vzhodnega naslednika nekdanjega rimskega imperija in prav tako samooklicanega edinega varuha krščanske pravovernosti so v Življenju Karla Velikega označeni za »Grke«, njihovi vladarji pa za »konstantinopelske« in ne rimske cesarje. Zunanjepolitično potrditev Karla Velikega kot edinega krščanskega cesarja in njegove države kot edine naslednice rimskega imperija je Einhard našel prav v dejanju omenjenega bagdadskega kalifa, ki je za zaščitnika krščanskih svetih krajev v Palestini priznal zgolj Karla in ne »konstantinopelskega cesarja« (Einhardus 74–76, 82, 132–134).

Tesna povezanost med karolinško dinastijo in Cerkvijo se ni opirala zgolj na idejo o združitvi »rimstva« in krščanstva, temveč tudi na ustaljeno krščansko interpretacijo o prehodu Stare zaveze v Novo. Od tod je izšlo pojmovanje Karla Velikega kot novega oziroma krščanskega kralja Davida, kjer so Franki postali novo oziroma krščansko »izvoljeno ljudstvo«, ki mu je po božjem načrtu dano vzpostaviti krščanski imperij. Primerjava med Karlom in Davidom se je odražala na različne načine: skozi korespondenco z rimskimi škofi, v slavnih formulacijah dvornih učenjakov, po zakramentu kraljevega oziroma cesarskega maziljenja – povzetem po starozaveznem obredu, pri katerem je bila meja med kraljem in velikim duhovnikom zabrisana – in skozi cesarjevo (so)odločanje pri sprejemanju odločitev na cerkvenih zborih (Barbero 16–17, 20–21, 86; McKitterick, *Frankish Kingdoms* 162; Garipzanov 39, 273–274).

Pomemben vidik vladarjeve skrbi za dobrobit vere in Cerkve je zadeval navodila, ki so na podlagi revidiranih bibličnih in liturgičnih besedil predvidevala poenotenje liturgije po zgledu rimske liturgične prakse. Menjava različnih regionalno ali lokalno zamejenih liturgičnih obrazcev in navad se je pričela leta 789, ko je kapitular *Admonitio generalis* zahteval izključno izvajanje cerkvenega petja »na rimski način«. To je tako simbolno kot tudi dejansko predstavljalo združitev prizadevanja za poglobitev verskega znanja in izboljšavo znanja latinskega jezika z okrepljeno zavestjo o enotnosti celotne »rimske« Cerkve, ki moli in poje enako, to je v latinskem jeziku in »na rimski način«. Ustrezna liturgija je bila v tem oziru izenačena z ustreznim podajanjem verskih resnic, veljala je za gonilo pravovernosti in širjenja zavesti o novem rimskem imperiju. V molitvah za pravičnost posvetne oblasti je bila Karlova država označena za »krščanski imperij« (*Christianum imperium*), cesar pa je bil razumljen kot vladar kristjanov brez kakršnekoli omembe njegovega frankovskega oziroma germanskega izvora. Kakor naj bi bilo pravoverno krščanstvo in z njim novo (zahodno)rimsko cesarstvo le eno, tako je morala liturgija odražati predstavo o enotnosti med obema »stebroma« harmonične krščanske družbe, to je med papežem in cesarjem. Aachenska dvorna kapela je predstavljala izhodišče širjenja tako jezikovno prenovljenih obrazcev kot tudi »rimskega petja«, ki je privabljal najboljše pevce iz celotne karolinške države (Barbero 13–14).

Zaključek

Bistvo kulturnozgodovinskega obdobja karolinške renesanse je mogoče prepoznati v selektivnem oziroma krščansko opredeljenem vračanju h klasičnim rimskim vzorom »čiste« latinščine in starorimskim književnim

(»humanističnim«) delom. Cilj tovrstnega vračanja je bila predvsem postavitev intelektualnega – jezikovnega, retoričnega, filozofskega, teološkega – temelja za utrjevanje pravovernosti »rimske« oziroma zahodne Cerkve, zavezane poglobljenemu razumevanju Biblije in cerkvenih očetov ter posledično krščanskega nauka kot celote. Prepisovanje starih besedil in sestavljanje novih je tvorilo del širšega kulturnopolitičnega projekta »popravljanja« (*correctio*) karolinške družbe, to je prizadevanja za vsesplošno prežetost s krščanstvom v mišljenju in vedenju tako množic kot posameznikov. Razcvet izobraževanja, urejene latinščine in poenotene liturgije je bil rezultat zavestnega delovanja Karla Velikega, ki je kot novi (zahodno) rimski cesar in s tem zaščitnik Cerkve prevzel odgovornost za notranje povezovanje in utrjevanje etnično raznolikega cesarstva na podlagi verske identitete in prepričanja o nadaljevanju rimske državniške tradicije. V tem duhu so takratni ustvarjalci latinske književnosti kot motivacijo za usklajevanje avtoritete klasičnega latinskega sloga s krščanskim svetovnim nazorom izoblikovali posebno predstavo o kontinuiteti rimskega sveta, ki jo je mogoče zaobjeti s pojmom »rimstva« (*romanitas*). Omenjena predstava o kontinuiteti pa je hkrati osmišljala celotno Karlovo stremljenje po vzpostavitvi novega (zahodno)rimskega imperija.

LITERATURA

- Banniard, Michael. »Language and Communication in Carolingian Europe«. *The New Cambridge Medieval History. Volume II*. Ur. R. McKitterick. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 695–708.
- Barbero, Alessandro. *Charlemagne: Father of a Continent*. Prev. A. Cameron. Berkeley: University of California Press, 2004.
- Becher, Matthias. »Zwischen Krieg und Diplomatie. Die Außenpolitik Karls des Großen«. *Das Reich Karls des Großen*. Ur. M. Becher. Darmstadt: Theiss, 2011. 33–46.
- Berschin, Walter. »Biography«. *Medieval Latin: An Introduction and Bibliographical Guide*. Ur. F. A. C. Mantello, A. G. Rigg. Washington: The Catholic University of America Press, 1996. 607–617.
- Contreni, John J. »The Carolingian Renaissance: Education and Literary Culture«. *The New Cambridge Medieval History. Volume II*. Ur. R. McKitterick. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 709–757.
- Čoralčić, Lovorka. »Einhard i 'Život Karla Velikog'«. *Život Karla Velikog (Vita Karoli Magni)*. Ur. I. Goldstein. Zagreb: Latina et graeca, 1992. 28–36.
- Einhardus. *Život Karla Velikog (Vita Karoli Magni)*. Ur. I. Goldstein. Zagreb: Latina et graeca, 1992. (slovenski prevod: Einhardus. »Življenje Karla Velikega.« Prev. Blaž Strmole. *Keria: studia Latina et Graeca* 15.1 (2013): 151–196.
- Ganz, David. »Book Production in the Carolingian Empire and the Spread of Caroline Minuscule«. *The New Cambridge Medieval History. Volume II*. Ur. R. McKitterick. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 786–808.
- – –. »Einhard's Charlemagne: The Characterisation of Greatness«. *Charlemagne: Empire and Society*. Ur. J. Story. Manchester, New York: Manchester University Press, 2005. 38–51.

- Garipzanov, Ildar H. *The Symbolic Language of Authority in the Carolingian World*. Leiden: Brill, 2008.
- Goldstein, Ivo. »Život i doba Karla Velikog«. Život Karla Velikog (*Vita Karoli Magni*). Ur. I. Goldstein. Zagreb: Latina et graeca, 1992. 7–27.
- Guzman, Gregory G. »Encyclopedias«. *Medieval Latin: An Introduction and Bibliographical Guide*. Ur. F. A. C. Mantello, A. G. Rigg. Washington: The Catholic University of America Press, 1996. 702–707.
- Hartmann, Wilfried. »Maßnahmen eines Analphabeten? Der Kampf um eine Bildungsreform im Karolingerreich«. *Das Reich Karls des Großen*. Ur. M. Becher. Darmstadt: Theiss, 2011. 89–102.
- McKitterick, Rosamond. *Charlemagne: The Formation of the European Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- . »The Carolingian Renaissance of Culture and Learning«. *Charlemagne: Empire and Society*. Ur. J. Story. Manchester, New York: Manchester University Press, 2005. 151–166.
- . *The Frankish Kingdoms under the Carolingians 751–987*. Harlow: Routledge, 2004.
- Ray, Roger. »Historiography«. *Medieval Latin: An Introduction and Bibliographical Guide*. Ur. F. A. C. Mantello, A. G. Rigg. Washington: The Catholic University of America Press, 1996. 639–649.
- Stipišić, Jakov. *Pomoćne povijesne znanosti*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- Wickham, Chris. *The Inheritance of Rome: A History of Europe from 400 to 1000*. London: Penguin, 2010.
- Ziolkovski, Jan M. »Towards a History of Medieval Latin Literature«. *Medieval Latin: An Introduction and Bibliographical Guide*. Ur. F. A. C. Mantello, A. G. Rigg. Washington: The Catholic University of America Press, 1996. 505–532.

Charlemagne's Cultural Policy and Medieval Latin Literature

Keywords: Charlemagne / Middle Ages / Latin literature / Carolingian Renaissance / Christianity / Romanitas

The article presents the key characteristics of the cultural policy of the king and emperor Charlemagne (768–814), focusing mainly on the ideational presuppositions of literary production in Latin during the Carolingian Renaissance from the end of the eighth century to the end of the ninth century. The essence of the cultural historical period called the Carolingian Renaissance can be described as a selective Christian-defined return to classical Roman sources representing an ideal of “pure” Latin found in ancient Roman literary (or “humanistic”) works. Its primary goal was to lay the intellectual (i.e., linguistic, rhetorical, philosophical, and theological) foundations for enhancing the orthodoxy of the “Roman” (western) Church committed to an in-depth understanding of the Bible, the

Church fathers, and consequently Christian doctrine as a whole. Copying ancient texts and composing new ones was part of a wider cultural political project of “correction” (*correctio*) of Carolingian society; namely, an aspiration towards an overwhelming presence of Christianity in the thoughts and behavior of the masses as well as individuals.

The thriving of education, coherent Latin, and a unified liturgy was a result of the conscious efforts of Charlemagne, who—as a new (western) Roman emperor—took responsibility for the internal solidity of the state, making possible the reinforcement of the ethnically diverse empire on the basis of a common religious identity and the conviction that the Carolingian Roman Empire represented a continuation of the Roman statehood tradition. The internal connectedness of the empire was made possible through a common religion, common ruler or ruling dynasty, common language of politics and culture, and common “Roman” liturgy—and, finally, due to the political alliance between the Carolingian monarch and the Roman bishop (i.e., the pope). Following this concept, a special notion about the continuity of the Roman world was formed by the creators of the Latin literature of the time as a motivation to adjust the authority of the classical Latin style to the Christian worldview. This notion of continuity can be captured by the concept of “Roman-ness” (*Romanitas*), on which the Charlemagne’s overall aspirations towards a new (western) Roman Empire were built.